

Jitka GELNAROVÁ, *Nepoddajné předměty.
Ženská hnutí a feministický aktivismus
ve sbírkách Národního muzea,*

Praha 2023, Národní muzeum, 235 s.,
ISBN 978-80-7036-825-1

Ukázat feministický a aktivistický rozměr zdánlivě obyčejných muzejních předmětů a jejich nový způsob čtení slibuje nová publikace Jitky Gelnarové vydaná pod hlavičkou Národního muzea (NM). Kniha prostřednictvím interpretace šestatřiceti materiálních artefaktů představuje novým a interaktivním způsobem historický vývoj ženských hnutí v české společnosti, přičemž reflektuje také současná témata feministického aktivismu. V provedení však naráží na ne jeden problém.

Zamýšleným cílem monografie, která chce kromě široké veřejnosti oslovovat i akademické kruhy, je poukázat na výzkumný potenciál dochované materiální kultury v rámci výzkumu ženského hnutí a feminismu, reinterpretovat status žen v muzejních sbírkách, v nichž jsou ženy často zastoupeny v pozici manželky, matky či dcery slavných mužských osobností. Vybrané předměty, které se do sbírek NM dostaly jinými cestami než jako doklady o ženské emancipaci, chce Gelnarová uvést v jiném kontextu a propojit je s jejich politickou a emancipační významovou rovinou. Autorka a současně kurátorka NM staví svou práci na základech feministické muzeologie, jejíž podstatou je redefinice existujících diskurzů spojených s muzejními exponáty, kritika vylučování žen z muzejní reprezentace a snaha poskytnout prostor marginalizovaným skupinám. Zároveň se odkazuje na definici muzea jako inkluzivního prostoru, který má coby veřejná instituce s vlivem na utváření společenských hodnot reprezentovat společnost v její rozmanitosti.

Neotřelé čtení kniha slibuje už po prvním prolistování, když k tématu ženského hnutí a emancipace vztahuje relativně nesouvisející předměty každodenní potřeby, jejichž metaforickou příslušnost se autorka snaží k vytvářené sbírce nalézat. Vedle exponátů, jako jsou politické transparency, ženská periodika, členské průkazy ženských organizací či doklady Františky Plamínkové, u nichž je důvod zařazení do sbírky na první pohled zřejmý, najdeme v knize totiž i „obyčejné předměty“, jako boty,

lžíci, části oděvů nebo peněženku, což jsou podle Gelnarové artefakty, které ženy v muzejních sbírkách reprezentují nejvíce.

Vybrané předměty svým původem tvoří časově velmi širokou škálu rámovanou roky 1840 a 2022. Časové rozpětí už přesílá přehledový charakter publikace, kdy autorka podle svých slov vybírá předměty tak, aby reprezentovaly ženská hnutí a feministický aktivismus v co největší šíři. Způsob, jakým Gelnarová s exponáty pracuje, sama popisuje jako „vytahování na světlo“ a jako proces hledání možností a limitů sbírek NM k tématu ženských hnutí a feministického aktivismu. Kniha *Nepoddajné předměty* je tak výsledkem autorčina projektu shromažďovat fragmenty o ženských hnutích napříč muzejními fondy, redefinovat možnosti jejich symbolické výpovědi a vytvářet novou „imaginární sbírku“, v jejímž středu stojí ženy a jejich konkrétní aktivity a která mapuje podoby i témata ženských a feministických hnutí od 19. století po dnešek. Zároveň se Gelnarová netají tím, že předměty spojené se soudobým ženským aktivismem sama získává do sbírek NM v rámci dokumentace současného veřejného prostoru.

A možná právě to je jedním z kamenů úrazu celé publikace. U autorčina popisu kritérií při hledání a výběru exponátů se totiž nelze ubránit dojmu, že se jedná především o její osobní výběr, jemuž chybí minimálně jasněji definovaný teoretický rámec. Autorka sice přiznává jak limity muzejních sbírek, tak neukončenost procesu vlastního bádání a jeho další potenciál, ale současně už neuvádí, z jakého důvodu se rozhodla sbírku ohraničit na daný počet předmětů a jaká měla stanovena kritéria jejich hledání. Konceptuálně nedovysvětleny zůstávají základní otázky, proč mají některá témata ve sbírce více prostoru na úkor jiných nebo proč jsou ponechána stranou pro další výzkumy. Ačkoli se v rámci nové interpretace muzejních předmětů už autorka odkazuje na koncepty a metodologii jiných autorek a autorů, především na Alison Bartlett a Margaret Henderson, u vytváření sbírky a selekce předmětů uvedení promyšleného systémů kritérií či teoretického ukotvení bohužel chybí.

Publikace se jinak vyznačuje velmi jasně danou strukturou. Každá z „kapitol“ je věnována jednomu z vybraných artefaktů, přičemž doprovodné texty poskytují základní informace o cestě konkrétního předmětu do sbírek NM, historický kontext k období, osobnosti, spolku, tématu či události, k nimž se předmět vztahuje, a novou autorčinu interpretaci symbolického významu předmětů ve vztahu k historii ženských hnutí a feministického aktivismu. Vlastní promyšlení „nových“ symbolických

linek muzejních exponátů opírá autorka o další písemné prameny, odbornou literaturu či výpovědi současných aktivistek.

Všechny texty doplňuje mnoho fotografií souvisejících s rozebíraným předmětem. Na okrajích stran jsou uvedeny informace o místě, sbírce a fondu, v nichž se daný předmět nachází, a slova na způsob „mezititulků“, která zvýrazňují témata a klíčová sdělení jednotlivých odstavců. Kniha se tak nejen svým časovým záběrem, ale i strukturou a vizuálním pojetím nejvíce přibližuje výstavnímu katalogu. Nenabízí pouze čtení, ale snaží se s tématem emancipace žen pracovat interaktivně pomocí otázek k zamyšlení, které si autorka v textech pokládá. Otázka uzavírá také každou kapitolu, kdy odkazuje na obsah textu nebo rozvíjí další možnosti interpretace daného předmětu.

Autorka se v knize rovněž snaží reflektovat různé sociálně, ekonomicky, genderově a politicky podmíněné aspekty ženského aktivismu i rozdílné požadavky rozličných proudů ženského hnutí. Navzdory mnoha „prázdným místům“ ve sbírkách NM publikace vykresluje pestrost a názorovou různorodost ženského hnutí, když symbolicky zahrnuje exponáty vypovídající například o dělnickém ženském hnutí (časopis *Ženský list*), činnosti katolických žen (legitimace členky Svazu katolických žen a dívek) či německých ženských spolicích a stranách (brožura německých vysokoškoláček).

Struktura publikace je koncipována tak, že jednotlivé kapitoly mohou fungovat nejen jako celek, ale současně i jako samostatné výkladové komentáře k jednotlivým předmětům. V tomto ohledu kniha čtenářkám a čtenářům nabízí více možností, jak postupovat (chronologicky nebo jen výběrově), aniž by jim unikaly podstatná fakta a interpretace. Současně je ale tato povaha publikace i jedním z faktorů, které knihu limitují. Především v začátcích kapitol autorka opakovaně připomíná, že se daný předmět nedostal do sbírek NM jako doklad o ženském hnutí, ale jako součást jiné sbírky. Dalším příkladem mohou být znovu probíraná fakta o životě a politické činnosti Františky Plamínkové, s níž je v publikaci spojeno několik předmětů. Čtenářky a čtenáři jsou tak nuceni v záplavě dokola omílaných informací s textem více „pracovat“ a mezi zacyklenými informacemi hledat ona „nová čtení“ popisovaných předmětů, která jsou hlavním záměrem monografie.

Gelnarová obratně využívá reportážní styl psaní, do historického výkladu k jednotlivým předmětům jsou zahrnuty pasáže autorčiných osobních dojmů, asociací a otázek, které ji k danému předmětu napadají (kupř. Jak se předmět do sbírky dostal? Co asi prožívá žena

na fotografii? Jak se z dětského povlečení stane transparent? Co všechno obnášelo být vysokoškolsky vzdělanou ženou za první republiky?). Čtenářské publikum vtahuje nejen do procesu vytváření sbírky, do úvah o možných významech pro materiální odkaz ženských hnutí, ale exponáty „oživuje“ propojením s konkrétními životy žen. Ptá se po jejich individuálním prožívání, vztahu k danému předmětu, co předmět symbolizoval pro danou majitelku, spolek, periodikum či hnutí a co pro výzkum ženských hnutí a feminismu symbolizuje dnes.

Navzdory zmíněnému je to právě jazyková a stylistická stránka, která současně asi nejvíce limituje celkové vyznění a přínos, který projekt Gelnarové má. Autorčin styl je mnohdy až příliš vysvětlující, často poukazuje na samozřejmé věci, byť je pak dále rozvíjí. Některé formulace vyznívají až úsměvně, například u dochovaných bot Marie Riegrové-Palacké, kde se uvádí, že „funkce bot je... přesun z bodu A do bodu B“.¹ Naopak některé teze a interpretace zase autorka nevysvětluje dostatečně. Pokud zůstaneme u stejného příkladu, píše, že boty Riegrové-Palacké se „stávají součástí infrastruktury (ženského) hnutí, respektive politické praxe“,² což vyznívá minimálně nepřesně, spíše až zavádějícím způsobem. Ačkoli tušíme, co tím autorka chtěla sdělit (tedy, že boty jsou pozůstatkem osobního majetku ženy, jejíž aktivity jsou v české společnosti propojeny s počátky emancipace žen), jazyk, který autorka volí, při čtení místy mate. To vede čtenářky a čtenáře k hledání oněch nových významových rovin muzejních předmětů v samotných sděleních autorky. Napříč kapitolami se také kupí mnoho imaginativních a s tématem relativně nesouvisejících otázek, u nichž není jasné, zda téma nějak rozvíjejí (např. Kolik času zabrala výroba banneru? Nebo: Odkud se v peněženke vzaly peníze?), případně postrádají dovysvětlení.

V jiných případech sahá Gelnarová až k příliš zveličující symboličnosti, jako je tomu u mobiliáře z původního interiéru Náprstkova domu, respektive skládací židle využívané při přednáškách Amerického klubu dam. Exponát vykládá coby „provizorium“ a „vrtkavost“ jako metaforu k tehdejší „nestabilitě“ a „neukotvenosti“ ženského vzdělávání, která však vyznívá jako velmi volná a lehce křečovitá asociace. Do protikladu autorka staví artefakt spodničky, která se zachovala jako práce absolventky Ženského výrobního spolku českého. Té Gelnarová naopak při-

¹ JITKA GELNAROVÁ, *Nepoddajné předměty. Ženská hnutí a feministický aktivismus ve sbírkách Národního muzea*, Praha 2023, s. 32.

² J. GELNAROVÁ, *Nepoddajné předměty*, s. 32.

suzuje symboly „jistoty“ a „stability“ coby dokladu systematizovaného vzdělávání žen, které jim umožňovalo získat přístup k vlastní výdělečné činnosti a, jak autorka doslovně uvádí, „ekonomické nezávislosti“,³ což sice není pro měšťanské prostředí druhé poloviny 19. století zcela nepřesné označení, ale v textu má poněkud zveličující význam.

Knihu tak v její srozumitelnosti limituje pravděpodobně bohužel neúplná editační práce, což ovšem nelze vztahovat pouze na autorku. Není pochyb o tom, že se Gelnarová ve sbírkách NM stejně jako v tématu ženské emancipace a feminismu orientuje velmi profesionálně. Její záměr se však místy ztrácí v řetězci imaginativních otázek a opakovaně sdělovaných informací.

Ačkoliv autorka v úvodu až příliš podrobně vysvětluje důvody výběru předmětů k interpretaci, zdůvodňuje, proč některé skupiny její perspektiva pomíjí, a uvědomuje si limity sbírek NM, bohužel vůbec neobjasňuje časové okno, které v publikaci vzniká mezi osmdesátými lety 20. století a počátkem dvacátých let 21. století, kdy kniha končí. Devadesátá léta 20. století a nultá léta 21. století nejsou žádným hmotným pramenem reprezentována a „imaginární sbírka“ navazuje na předešlé až rokem 2017. Můžeme se pouze domnívat, zda jde o mezeru v muzejních sbírkách, či o nedovysvětlený záměr autorky.

Publikace je tak nezamýšleně rozdělena na jakési dvě části. První je věnována muzejním exemplářům z 19. a 20. století, u nichž autorka rozvíjí plánované nové způsoby čtení a prostřednictvím hmotné kultury vytváří narativ o vývoji ženského hnutí a emancipace. Předměty z 19. a 20. století zahrnují mnoho věcí osobní povahy, ty novější jsou produkty organizací, hnutí apod. Druhá část se obrací k nedávnému období let 2017–2022, kdy se text více než na nové interpretace soustředí na exponáty jako na symboly kolektivní paměti na ženské hnutí (např. banner „Zavražděna komunisty“ nebo transparenty k akcím v rámci MDŽ).

Do výběru se viditelně promítá fakt, že Gelnarová je také správkyní fondu politických transparentů, což v úvodu knihy předesílá. Současný feministický aktivismus je tedy reprezentován převážně transparenty, bannery a předměty využívanými na demonstracích, pochodech či protestních akcích, které symbolizují témata ženských práv, boje za rovnost, reprodukčních práv, queer komunity nebo odporu k sexuálnímu násilí. V tom, jaké předměty autorka pro reflexi současného ženského aktivismu volí, posouvá téma ženských a feministických hnutí výhradně

³ J. GELNAROVÁ, *Nepoddajné předměty*, s. 60.

do veřejného prostoru. Pro toto období ve sbírce chybí předměty zastupující soudobou ženskou a feministickou každodennost, kterou zajisté netvoří pouze výroční pochody či demonstrace. Tento aspekt je další pomyslnou šedou zónou knihy, která zůstává autorkou nedovysvětlena. Obraz soudobých feministických aktivit je tak limitován především na hesla a slogany a nabízí zúženou výšeč spektra současných ženských a feministických aktivit.

Narativ, který Gelnarová vytváří kolem předmětů primárně ze staršího období, je přínosem v nahlížení na dějiny ženského hnutí, ovšem v tomto přístupu není autorka konzistentní. V poslední třetině knihy, která je věnována předmětům reflektujícím současný feministický aktivismus, otáčí tento přístup a do budovaného narativu a způsobu čtení hmotných pramenů naopak jednotlivé muzejní objekty spíše hledá a dosazuje. U předmětů z let 2017–2022 nenabízí možné perspektivy čtení či jejich potenciální symbolický význam, ale spíše reportážně popisuje události, při nichž byly předměty použity, a dává prostor interpretacím, které předmětům dávají samy tvůrkyně transparentů nebo účastnice akcí.

Jednoznačnými přednostmi knihy jsou uchopení tématu i jeho přístupnost a interaktivita, perspektiva ženských hnutí a feministického aktivismu zkoumaná skrze hmotné památky, které jsou navázány na historii ženské emancipace a ženských hnutí v české společnosti. Autorka vytváří příběh, který čtenářstvo vtahuje a nutí k zamyšlení, což je především pro ty, kteří se s tématem ženské emancipace teprve seznamují, přívětivý a atraktivní začátek. Kniha je díky svému „pátrání“ po minulých i současných významech daných předmětů a tážení se po osobním prožívání jejich majitelek či autorek skvělým edukačním materiálem, jenž může doprovázet například badatelskou výuku dějepisu na středních školách. Projekt „imaginární sbírky“ o vývoji ženského hnutí tak dosahuje svého cíle oslovovat laickou veřejnost.

Nepoddajné předměty jsou pro akademické publikum zajímavým podnětem, který pracuje s odlišným typem pramenů, než je v českých historických vědách obvyklé, a rozšiřuje tak spektrum odborného výzkumu emancipace žen, ženských hnutí a feministického aktivismu o analýzu materiální kultury. Zpracování by si ale jistě zasloužilo více péče a v některých případech důslednější argumentaci a analýzu symbolické roviny muzejních artefaktů, což může být na druhou stranu pomyslnou „hozenou rukavicí“ pro historičky a historiky. Jelikož posláním muzeologie je ale především prezentovat, vzdělávat a zpřístupňovat minulost široké

veřejnosti, má práce Jitky Gelnarové potenciál prohlubovat reflexi a poznání ženských hnutí o nové roviny, stejně jako rozšiřovat povědomí veřejnosti.

Magdalena GREŠOVÁ

Masarykova univerzita, Filozofická fakulta

<https://orcid.org/0009-0008-5627-3143>

© 2025 Magdalena Grešová

DOI: 10.14712/24645370.5004

This text is available under Diamond Open Access and the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (BY-NC) licence (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).